

Személyessé tett olvasójegyek költséghatékony bevezetése a BME OMIKK-ban

Igényfelvetés

Egyre kevésbé fogadható el az olvasóközönség számára a papíralapú kölcsönzőjegy, illetve olvasójegy, a könyvtárnak pedig a hamisítás, visszaélés. Egyre több könyvtári szolgáltatásnál jelenthet biztosítékot egy nehezen hamisítható, fényképes igazolvány, egy többfunkciós olvasójegy. Az egyénileg elkészített, fényképes, hologramos, műanyag *smartcard* lenne a tökéletes megoldás, de ez a közhiedelem szerint megfizethetetlenül drága, több millió forint. Vagy mégsem? Olvasószolgálati, informatikai, olvasói és gazdasági szempontból mutatjuk be, hogy a BME OMIKK-ban hogyan oldottuk meg költséghatékonyan az említett problémák nagyobbik részét új kártyák bevezetésével.

Az olvasók egyértelmű – fényképes – azonosítása mellett másik igényünk az volt, hogy haladjunk a korrallal, igazodjunk a modern, széles körben elterjedt kártyaformához, olvasójegyünk „ne lógjon ki a sorból”. Kihasználva az új olvasójegy nyújtotta lehetőségeket, nemcsak a kártyákat szeretnénk egységesíteni, hanem a könyvtár által alkalmazott vonalkódrendszert is. Könyvtárunk „öröksége” a többféle vonalkód; jelenleg minimum négy kódtípus van forgalomban a 4 jegyűtől a 12 jegyűig. Célunk az egységes vonalkódkiosztás, *uniform kódtér* használata. Új olvasójegyeinknél megpróbáltuk a lehető legrövidebb, korábban fel nem használt számtartományt használni.

Példák

Vannak előttünk mintaadó külföldi és hazai példák is, amelyek követendőek. Ilyenek az egyetemeken használt hallgatói kártyák, különféle klub- és beléptető kártyák, és az egyedi tervezésű bankkártyák. A könyvtári olvasójegyeknél az olvasó azonosítására elegendő a név, a kép és a vonalkód. A többi adat már kinyerhető a könyvtár adatbázisából.

Éppen ezért a felsorolt három alapinformáción kívül az olvasójegy akár személyes képet, fotókat is tartalmazhat.

Megoldási lehetőségek

Háromféle megoldást gondoltunk végig, mielőtt kiválasztottuk a lehetőségeinkhez leginkább illeszkedő formát.

Nyomdai előállítás

Ha azt választjuk, hogy a kártyákat teljes egészében nyomdában állítatjuk elő, felvetődik a gondolat: hogyan kerül rá a fotó? Két lehetőség van:

- az olvasó papíralapú fényképét ragasztjuk a kártyára, és aztán egyben lamináljuk az egészet, hogy tartós legyen;
- a nyomdával megállapodva bizonyos időközönként átküldi a könyvtár az olvasók adatait és fotóit.

A másodiknál számolni kell azzal, hogy a kölcsönzőjegyet csak a nyomdai átfutási idő után tudjuk az olvasó kezébe adni. Így ennek a megoldásnak a hátránya a viszonylag magas várakozási idő, a rögzített adatok és a hozzáadódó szállítási költség, ezért ez már meglehetősen elavult módszerek számítt.

Nyomdai előkészítés, helyi egyedivé tétel

Gyors megoldás, mert helyben, a beiratkozás pillanatában kevesebb adatot kell rögzíteni a kártyákra, az összes fix információ és adat előre nyomtatva van, csak a könyvtár által igényelt egyéni azonosító adatok kerülnek helyben a kártyára.

Helyi előállítás

Ha a könyvtár azt választja, hogy teljes egészében helyben állítja elő a kártyát, akkor nagyobb infra-

strukturális beruházásra van szüksége, mint az előző két megoldásnál, és az új eszközök, új szoftverek használatának elsajátítása hosszabb betanulási időt igényel a könyvtárosoktól. A kártya viszont percek alatt, a könyvtári regisztrációval egy időben készül el. Nincs szállítási költség, és a hagyományos papíralapú kártyák kiállításához képest csak minimálisan nő az előállítási idő. Az esztétikus, új olvasójegyekkel a használók feltehetően elégedettebbek lesznek, és a könyvtári felhasználás is rugalmasabbá válik (pl. bármikor cserélhető a grafika).

Megvalósítás

A BME OMIKK-ban az olvasójegyek helyi előállítása mellett döntöttünk, ebben szerepet játszott a kártya-előállítás rugalmassága, a bármikor változtatható adatok, hátterek, információk.

Könyvtárosi feladatok

Először a szabályzati háttérrel kellett kialakítanunk. Meg kellett változtatni a könyvtár használati szabályzatát és a beiratkozási nyilatkozatokat, tekintettel a személyes adatok védelmével kapcsolatos jogi előírásokra. A következő lépés az új olvasójegyek kibocsátásának ütemezése volt. Végig kellett gondolni, hogy milyen ütemben, előre láthatólag mennyi idő alatt tudjuk a már regisztrált használóink olvasójegyeit a leggyorsabban, torlódások nélkül kicserélni.

Az elméletet követte a gyakorlat, a munkahely kialakítása. Ki kellett alakítani egy fényképezésre alkalmas helyet (kameraállvány, megfelelő világítás, paraván vagy egyéb háttér), biztonságosan el kellett helyezni a kamerát és a kártyanyomtatót. A munkahely kialakításakor figyelembe kellett venni, hogy esztétikailag illeszkedjen a könyvtár épületébe, ne sérüljön az összkép.

Ezután következett az olvasók tájékoztatása, az új használati rend megismertetése, hogy a megszokott szolgáltatásokat az új rendben is zökkenőmentesen elérhessék a használók. Ha már adott a megfelelő hely és az eszközök, a könyvtárosok következő, de korántsem elhanyagolható feladata az új eszközök és szoftverek kezelésének megtanulása.

Informatikai feladatok

Az informatikai megvalósításnál vezérelvünk a jól ismert KISS elv volt: *keep it simple and stupid*,

azaz, cél az egyszerűségével hódító, feladat-specifikus megoldás kidolgozása. A rendszer nagyfokú rugalmassága, és a könnyű használhatóság azonban felveti az örök problémát: a mérnöki kompromisszumkeresést az ellentmondásos követelményrendszerben. Az optimális megoldás bemutatása mellett vázoljuk az egyes stratégiai döntéseket is.

A plastikkártyák felületére speciális nyomtatóval tudjuk a kívánt információt felvinni. A piaci szegmens kevés gyártójának termékpalettája rendkívül széles: az egyoldalas, monokróm nyomtatótól a kétoldalas, színes hőtranszferes berendezéstől kezdve a kártyát praktikusán több száz alkalommal újraírni képes készülékig terjed. Ez utóbbi az érvényességi határidők és más, változó adatok átvezetésére hasznos. A berendezések ára tág határok között mozog: nettó 400 000 Ft és 2–3 millió Ft közötti a jellemző ár, a határ azonban a csillagos ég.

A kártyára kerülő fotóval kapcsolatban nem követelmény a legnagyobb profizmus – ráadásul az elkészítésre fordítható idő is korlátozott. Az adott méretben elfogadható minőségű fotó készítésére a legtöbb webkamera, vagy egyszerűbb digitális fényképezőgép alkalmas. Választásunk egy olyan webkamerára esett, amely igény szerint szoftver úton képes automatikusan zoomolni.

A kártya grafikai alapját a felkért grafikus, vagy jó grafikai érzékkel megáldott munkatárs bármely szabad vagy kereskedelmi szoftverrel megtervezheti. A grafikai alap azonban nem minden! A változó elemek, mint például a név, a fotó vagy a vonalkód megfelelő elhelyezését érdemes egy egyszerűen kezelhető felületen keresztül lehetővé tenni. A piacon 100 000 Ft-os nagyságrendtől indulnak az eredendően kártyagyártásra tervezett szoftverek, amelyek az adatelemek és a grafika összekapcsolására jól használható felületet nyújtanak, de bizonyos adatbázisokkal nem kapcsolhatóak össze, vagy különböző helyzetekben hibáznak, illetve lassúak. Ezért választottuk a sokkal rugalmasabb *OpenOffice.org Draw 2.1*-es verzióját a nyomtatandó kártya összeállítására.

A könyvtári nyilvántartó rendszerből történő adatkinyeréshez a gigantikus árak mellett banális hibákat vétő szoftverekből kiábrándulva, az *OpenOffice.org*-hoz kapcsolódó, saját alkalmazás kidolgozása mellett döntöttünk, amely egyszerű webszolgáltatás segítségével képes adatokat kinyerni a nyilvántartó rendszerekből. A szabad

szoftver tervezésekor szem előtt tartottuk, hogy használata ne igényeljen komoly informatikai ismereteket, bármely munkatársunk könnyen el tudja sajátítani. Reméljük, hogy a kialakított informatikai rendszer mindenki megelégedésére szolgál: a könyvtárosok ergonomikus, hatékonyan használható eszközhez jutottak, míg az informatikusok kevesebb energiáját köti le a karbantartási munka és a kapcsolódó felhasználói támogatás.

Fel kell készülnünk arra is, hogy a komplexebb rendszer több meghibásodási lehetőséget rejt magában, még ha zökkenőmentesen zajlik is az átállítás. Ideiglenes kártyák előregyártására lehet szükség komolyabb, technikai eredetű kényszerszűneteknél.

Az egyedi olvasókártyák tervezéséhez intuitív webes felületet dolgoztunk ki. A kiválasztott grafikát feltöltve a felhasználó azonnal megnézheti, hogy a háttérkép hogyan érvényesül a kártya rögzített elemeivel (kép, név, vonalkód).

Gazdasági kérdések

Nagyobb beruházást a kártyanyomtató beszerzése jelentett. Az általunk kiválasztott, akár kétoldalas színes nyomtatott jó minőségű elkészítésére alkalmas nyomtató nettó ára 800 000 Ft volt. Ehhez képest elhanyagolható a fentebb említett, arckereső logikával ellátott webkamera ára, amelyet 30 000 Ft-os nagyságrendben tudtunk beszerezni.

A munkahely kialakítása nem járt komoly költséggel: már meglevő személyi számítógépre telepítettük az alkalmazásokat, és ehhez kapcsoltuk az eszközöket. A felvétel elkészítéséhez megfelelő világítás és alkalmas háttér felszerelése sem volt számottevő tétel a nyomtató árához képest.

Nem szabad megfeledkezni a vagyonvédelemről sem. Egy ekkora értékű, praktikusan egypéldányos „erőforrás” védelme kardinális kérdés. Létezik tipikusan informatikai eszközök lopás elleni védelmére kialakított termék- és megoldáscsalád, amelynek segítségével 40 000 Ft-ból igényesen megoldható az eszközök rögzítése. Ez a megoldás sokkal költséghatékonyabb, mint a biztonságtechnikai szakemberek által előírányzott +15%-os ajánlott ráfordítás.

Egy egyoldalas, színesen nyomtatott, lakkozott felületű kártya költsége nettó 140 Ft. A kétoldalasé nettó 240 Ft, míg ha az egyik oldalára színesen, a másikra fekete-fehérral nyomtatunk, akkor 160 Ft a

fajlagos nyomtatószalag- és karbantartási költség. Kétoldalas, színes kártya előállításának egy lehetősége, hogy az egyik oldalra fix grafikával nyomdából 10 000 db-os tételben ma 48 Ft-ért rendelünk kártyát, és a másik oldalára 100 Ft-os költséggel helyben készítünk színes nyomatot. Így a grafikai rugalmasságból engedve, a kétoldalas, színes kártya fajlagos nettó költsége 160 Ft, a kártya alapanyagköltségével együtt (1. táblázat).

1. táblázat

A kártyák nettó fajlagos költsége

Egyoldalas színes kártya helyben nyomtatva	140 Ft
Kétoldalas színes kártya helyben nyomtatva	240 Ft
Egy színes, egy fekete-fehér oldalú kártya helyben nyomtatva	160 Ft
Egy helyben nyomtatott és egy nyomdai színes oldal	160 Ft

A fajlagos és a beruházási költségek kártyakiállítási díj formájában az olvasókra háríthatók. Egy egyszeri, 300 Ft-os kártyadíj nem sok egy igényes, tartós olvasójegyért, amely a fényképnek köszönhetően védelmet nyújt a jogosulatlan használat ellen is. Ha az egyik oldalán nyomdai kivitelezésű, másik oldalán színes nyomattal helyben ellátott kártya nettó 160 Ft-os költségét tekintjük, akkor a bruttó 1,2 millió Ft-ot meg nem haladó beruházás 12 000 kártya kiállításakor megtérül. És akkor még nem is ejtettünk szót a következőkben részletezett reklámbevételi lehetőségekről.

Reklámfelület értékesítése

A kártya hátoldalának „eladása”, reklámfelületként való értékesítése hozzájárul a bevezetés költségeinek csökkentéséhez, esetenként nullára redukáláshoz. A jól körülhatárolható célközönség – esetünkben könyvtárhasználói kör, többnyire leendő mérnökök – nagyobb, mérhetőbb reklámértéket jelent. Ha a könyvtár jól pozicionálja magát, akkor megtalálhatja azt a szolgáltatói kört, amely hirdetéseinek elhelyezésével finanszírozza az új olvasójegyekre való áttérést.

Mit tudunk kínálni? A könyvtár összes aktív olvasójának a kártyáját – meghatározott időn belül – kicseréljük. A kártyák élettartama kb. 5 év, azaz ennyi ideig tudjuk felkínálni a szponzoroknak, hogy a kiadott kártyákat forgalomban tartjuk.

A könyvtár nemcsak anyagi támogatást tud elfogadni, hanem természetbenit is: előre nyomott plastikkártyákat, az eszközöket, esetleg a világítást és a paravánt. Minden eszköznek reklámérté-

ke van, hiszen az olvasók „látják”, „használják” őket.

**Ézsiás Anikó – Marton József Ernő –
Nagy Elemér Károly
(BME OMIKK)**